

"III. HATTUŞİLİ BÜYÜK METNİ" BİR HİTİT BELGESİNİ TANIMLAMA DENEMESİ*

Oğuz SOYSAL

Hans Gustav Güterbock'a 85. Yaş günü için (27.5.1993)

Hititler'in dünya kültür tarihine yaptıkları en önemli katkının sadece sanat ve edebiyat alanlarında ve bunun da gayet sınırlı olduğu isabetli şekilde gözlemlendi¹. Öyleki, hitit eserlerinin başta plastik sanatlar olmak üzere Mezopotamya ve Mısır'dakiler ile kalite bakımından karşılaştırılmayacağı gözle görülür bir gerçektir. Edebiyat ürünlerinin büyük bir bölümü de, öncelikle mitolojik miliyöde, ya hitit öncesi Anadolu (Hatti) ya da komşu (Sâmî, Hurri) kültürlerinden alınmıştır. Ancak, Hitit'lerin edebî yönden çağdaşları arasında öne çıktığı bir saha vardır ki bu, "tarihsel edebiyat"tır. Böylesi yazım etkinlikleri olarak Hititler tarih yazıcılığı çerçevesinde ve ekseriyetle kralî yazıt şeklinde günümüze pek çok özgün belge bırakmışlardır. Özellikle hitit annalistiğinin ulaştığı yüksek düzeye ve bunun Eski Önasya tarih yazıcılığındaki ayrıcalıklı yerine önemle dikkat çekilmektedir².

Hitit kültürü dahilinde edebiyat olgusu, günümüz metin yorumcuları karşısına hiç de basit olmayan kavram sorunları çıkarmaktadır. Zamanımızdan üç-dört bin yıl önce çok daha değişik bir dünya görüşü ile vücuda getirilmiş, o çağ insanının düşünce ve duygularını yansıtan yazılı belgeleri günümüz estetik ölçüleriyle değerlendirip, çoğu klasik çağlara ait terminolojiye göre adlandırmak her zaman sağlıklı sonuç vermemektedir³.

* Bu araştırmanın manuskrisi Ekim 1992'de tamamlandı. Çalışmalarım sırasında gerekli olan bazı fotokopilerin Almanya'dan sağlanmasında yardımlarını esirgemeyen meslektaşlarım M. Hölscher, M.A. (Marburg), M. Nakamura, M.A. ve S. Zeilfelder, M.A. (Würzburg)'e teşekkürü bir borç bilirim. Burada kullanılan kısaltmalar J. Friedrich-A. Kammenhuber, HW² (1975 vdd.) ve H.G. Güterbock-H.A. Hoffner, CHD (1980 vdd.)'dekilere uymaktadır; orada bulunmayanlar açık adları ile anılacaktır.

1. H.G. Güterbock, *History, Historiography and Interpretation. Studies in Biblical and Cuneiform Literatures* (1983)'de 21.
2. H.G. Güterbock, *ZA* 44 (1938) 94.
3. Bu konuda bk. E. von Schuler, *FsNeumann* (1982) 390 ve *RIA* 7, Lfg.1/2 (1987) 66.

Bugün tarafımızdan "mitos/efsane", "kronik/vakayinâme" ya da "annal/yıllık" ve benzeri şekilde adlandırılıp, klasifize edilen hitit yazıtlarının, yaratıcıları tarafından aslında o şekilde düşünülüp kaleme alınmadığı kensindir. Nitekim, günümüz araştırmacıları için "efsane, destan" niteliğindeki eserlerin Hititler gözünde formal birer "şarkı" olduğunu, bunların tablet altyazılarındaki logogram SİR imi göstermektedir. I. Hattuşili ve II. Murşili "Yıllıkları (tableti)" için duran hititçe karşılık "erkeklığın, kahramanlığın (LÚ-(n)annaš) tableti"dir⁴. Edebî olmayan sahadan ise, "enstrüksiyon/direktif metni" olarak sınıflandırdığımız dokümanların aslında hititçe "yükümlülüğün (išhiulāš) tableti" adını taşıdığı örneği anılabilir⁵. Hititler'de, günümüzdeki anlamda bir "edebî bilinç" varlığı sorusu bir yana, onların edebî olsun veya olmasın, yazılı eserlerini adlandırma ve vasıflandırmada bize yardımcı olmaktan çoğu kez âciz kaldıklarım söyleyebiliriz. Bu konuda, tamamen tablet kolofonları, katalog metinleri ya da etiket tabletciklerindeki kısa notlarla yetinmek durumundayız⁶. Ancak bu arada, tabletlerin altyazı kısımlarının çoğu kez korunmamış olması, özellikle Eski Hitit Çağı'na ait belgelerde ise metin sonunda "bitti, tamamlandı" notundan başka bir informasyonun bulunmayışı ya da kolofonda belgenin son derece yüzeysel adlandırılması hititli yazıcıların bu teknik yardımını da asgarîye indirmektedir. Örnek olarak Zalpa Metni KBo III 38 ay. 32' ile KBo XXII 2 ay. 16' ve Anekdotlar Derlemesi KUB XXXVI 104 ay. 10' sadece QA-TI/TIL.LA ile sona ererken, Telipinu Fermanı altyazısında (KBo III 67+ IV 15'-16') basit bir "Telipinu'nun birinci tableti; bitti" notunu buluyoruz. I. Hattuşili Politik Vasiyetnâmesi KUB I 16+ kolofon 1'de aynı şekilde "Büyük kral tabarna'nın tableti" ifadesi yer almakta, ancak bunu tâkibi satırlarda belgenin kaleme alınma nedeni ile ilgili bir açıklama izlemektedir⁷. Bir hitit tabletinde metnin türü hakkında ipucu verecek herhangi bir (kolofon) notu bulunmuyor ya da bu kayıp ise, o zaman yazıtın vasıflandırılma ve isimlendirilmesi şekilsel kriterler yardımıyla yapılmaktadır. Böyle durumlarda genellikle, en basitinden metin türü işaret edilmeden eseri yazdırmanın adı (CTH nr.1: Anitta Metni, nr.16: Puhanu Metni), konu aldığı kişi ya da yer ismi (CTH nr.15: Zukraşi Metni, nr.146: Mida Metni, nr.3: Zalpa Metni, nr.7: Urşu Kuşatması) ya da içerdiği can alıcı bir özellik (CTH nr.17: Yamyamlar Metni) belgenin anılma şekli için esas alınmaktadır. İyi korunmuş bir yazıtın ayrıntılı incelenmesi ve bunda dilsel, yapısal kriterlerin daha titiz tutulması yukarı-

4. Her iki belgenin "yıllık" nitelenmesi, anlatıtları olayların akışında sıkça yapılan yıl verileri gerçeğine dayanmaktadır. Buna karşılık aynı unvanı taşıyan, ancak biçimsel daha değişik vücuda getirilmiş CTH nr.40'ın literatürde tanındığı şekil "Actes de Suppiluliuma" metnin gerçek niteliğini gösterdiğinden daha isabetlidir.
5. Burası için genel olarak bk. H.G. Güterbock, Neues Handbuch der Literaturwissenschaft, Bd.1 (1978)'de 232; H.A. Hoffner, OrNS 49 (1980) 323-324.
6. H.A. Hoffner, OrNS 49, 323 vd. Etiket tabletcikleri ve katalog metinler için bk. şimdilik E. Laroche, CTH (1971) 40 vd. (nr.283 altında) ve 153 vdd.
7. Bu konuda ayrıca krş. H.A. Hoffner, a.g.y.324.

daki yöneme göre şüphesiz çok daha sağlıklı sonuçlar vermektedir⁸. Ancak bu kez, değişik ekol ve bilimsel disiplinden araştırmacıların (tarihçi, dilbilimci, teolog ve hukukçu) yorumlarındaki farklı bakış açısı gerçeği kendini belli etmektedir⁹. Bunun sonucunda, tek bir hitit metninin literatürde birden fazla isim ya da vasıfla anılıyor bulunması olağan karşılanmalıdır.

Burada tartışılacak yazıt "III. Hattuşili Büyük Metni"¹⁰ yukarıda kısaca değinilen iki husus için de önemli bir örneği oluşturmaktadır. Hem hitit yazınsal etkinliklerinin günümüze ulaşan en değerli eserlerinden biridir, hem de iyi korunmuş haline ve ayrıntılı analizlerine karşın metin türü üzerinde bugüne kadar görüş birliğine varılamamıştır¹¹. Hitit dilinin çözümlenmesinde yadsınılmaz katkıları bulunan ilk disiplinli metin çalışmalarından ikisi hititolojinin daha erken evrelerinde A. Götze tarafından anılan yazıtta ithaf edilmiştir¹² ve o zamandan beri metnin tanımlanma ve adlandırılmasıyla ilgili pek çok değişik teklif yapılmıştır. A. Götze, söz konusu eserlerinden ilkinde yazıtı "cülus hikâyesi" unvanı ile tanıtmakta ve onun otobiyografilik niteliğine dikkat çekmektedir¹³. Tamamlayıcı

8. Fazla ihtiyat gösterilmeden yapılanları gibi, metnin belli bir özelliğine ya da bölümüne göre tek yanlı düşünülen kısmî isimlendirmelerden de bazen kaçınmak gerekmektedir. CTH nr.15 "Zukraşi Metni"nin tümüyle adı geçen kişiye ithaf edilmediği kesindir. CTH nr.17 "Yamyamlar Metni"nin ise CTH nr.16 "Puşanu Metni" ile beraber yazınsal yönden ve içerikçe daha çok "kronik" özellikleri taşıdığı düşünüldü; O. Soysal, VO 7 (1988) 107 vdd., Hethitica 7 (1987) 173 vdd.; ancak daha önce E. Laroche, Annuaire du Collège de France 85(1984-85) 614. Metin adlandırılmalarında, Hititoloji'nin erken yıllarına geri giden ilk metin çalışmalarındaki bazı teklifler acele ve eksik olduğundan olumsuz rol oynamaktadır. Buna en güzel örnek, E. Forrer, 2 BoTU II (1926) 5* ve 48*den beri, tamamen isabetsiz olmasına rağmen literatürde hâlâ kullanım bulan KBo III 34 için "Saray Kroniği" ismidir; bunun için ayrıntılı bk. yazar tarafından hazırlanan monografi "Ein althethitischer Exempla-Erlaß KBo III 34".
9. Oldukça iyi korunmuş durumlarına ve çok ayrıntılı analizlerine rağmen nitelikleri hakkında hâlâ bir görüş birliği bulunmayan metinler arasında, son zamanlarda yine aktüel olan Anitta Metni burada anılmaya değer; bunun için bk. G. Steiner, OA 23 (1984) 53-73; O. Carruba, AION Sez. Ling. 7 (1985) 160-165, tab.I-II; E. Badalı, WdO 18 (1987) 43-44 (bibliyografya ile).
10. CTH nr.81 ve bibliyografya. En yeni metin çalışması, altmışıllı yıllardaki Boğazköy I. Tapınağı Doğu Magazineri'ndeki tekrar kazılarının kazandırdığı 18 küçük fragmanın da dikkate alındığı H. Otten, Die Apologie Hattusilis III. (StBoT 24 [1981]). Bunun için önemli resensiyonlar G. Kestemont, BiOr 40 (1983) s.114-123; H.A. Hoffner, JAOS 105 (1985) 337-339; G. Neumann, IF 90 (1985) 288-295. Daha sonraki münferit araştırmalar G. Schmid, Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte 33 (1981) 198-200; 37(1985) 1-21 (dinsel aspekte) ve E. von Schuler, FsNeumann, 389-400 (metin girişinin kompozisyonu hakkında).
11. H.A. Hoffner, Unity and Diversity (1975)'de 49; OrNS 49, 315; H. Otten, StBoT 24, 3; E. von Schuler, a.g.y. 389; G. Schmid, Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte 37, 2.
12. Hatt (MVAeG 29/3 [1925]) ve NBr (MVAeG 34/2 [1930]).
13. Hatt, 113. Ancak oradaki, bu metnin dünya edebiyatının belki de ilk otobiyografik dokümanı olduğu beyanı, 1939 yılında İdrimi heykel yazıtının (bk. aşağısı) bulunmasıyla artık geçerli değil.

ikinci çalışmasında ise bu sefer, son derece yalın "Hattuşili Büyük Metni" isimlendirilmesini buluyoruz¹⁴. H.G. Güterbock¹⁵ tarafından ferman kategorisine dahil edilen metin için literatürde en yaygın şekilde bulunan terim "apoloji/müdâfaanâme"yi ilk kez E.H. Sturtevant¹⁶ kullanmış ve bunu H.M. Wolf hazırladığı doktora tezinde¹⁷ dinsel alandaki örnek karşılaştırmalarıyla desteklemeye çalışmıştır. Daha az taraftarı bulunmakla beraber, dinsel bakış açısı ağırlığı sezilen "aretaloji/tarıya medhiye"¹⁸ ya da kısmî "dua"¹⁹ ve hukukî-idarî yorum sonucu olarak "vakfiye"²⁰ teklifleri de vardır. Bunlara ilaveten, metnin A. Kammenhuber'in kanaatince otobiyografik vasfı yanında annalistiğe ait bir eser olduğunu da²¹ belirtelim.

Söz konusu yazıtta herhangi bir kolofonun yer almaması, eserin yazdırılması ya da yazıcısı tarafından ne vasıfla addedildiği sorusunu açıkta bırakmaktadır²². Bu durumda metnin tanımlanması için atılacak ilk adım, onu yazdırmanın adına istinaden ve boyutsal özelliklerine göre, yukarıdaki yalın "III. Hattuşili Büyük Metni" unvanı ile anmak olacaktır. İçeriği de, çok genel anlamda, önümüzde tarihyografik değere haiz kralî bir yazıtın bulunduğunu göstermektedir. Ancak muhtevada ayrıntılara inildiğinde ve yazınsal özellikler dikkate alındığında, yukarıda sıralandığı gibi pek çok tanımlama gündeme gelebilmektedir. Bunlardan bir ikisi dışında (bk. aşağısı) hemen hepsinin (otobiyografi, apoloji, vakfiye, aretaloji) metnin vasıflarından olduğu²³ ya da en azından muhtevada bulunduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda sunduğumuz metin kompozisyonu ve içerik özetinde bunların altı çizilmiştir²⁴.

I	1-4	: Müellif kral III. Hattuşili'nin şeceresini de verdiği giriş.
	5-8	: Tanrıça İstar/Šauška için kısa bir <i>övgünün</i> (aretaloji) de yer aldığı prolog. Burada, gelecekteki kraliyet soyundan tanrıçaya özel saygı talebinde bulunuluyor.

14. NBr, I.

15. İkinci Türk Tarih Kongresi 1937 (1943) 179; ZA 44, 94 vd.; History, Historiography and Interpretation'da 30.

16. Chrest. (1935) 42, 84.

17. The Apology of Hattuşiliš Compared with other Political Self-Justifications of the Ancient Near East (Ann Arbor, 1967).

18. A. Götze, Hatt, 54-55 ve apud C.F. Lehmann-Haupt, Klio 20 (1926) 239.

19. H. Cancik, Mythische und historische Wahrheit (1970) 65 vdd.

20. H. Cancik, a.g.e. 65 ve Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung (1976) 42 vdd. Son anılan eser, 41-42'de metin ile ilgili daha önceki teklifler isabetli şekilde kritize de ediliyor.

21. Saeculum 9 (1958) 146 ve 146 ve 153; Kindlers Literaturlexikon 3 (1967)'de s. 1735: "Seitenzweig der Annalistik"; ayrıca krş. H. Freydank, Klio 66 (1984) 384.

22. Krş. H.A. Hoffner, Unity and Diversity'de 49 ve OrNS 49, 325.

23. Krş. H.G. Güterbock, Neues Handbuch der Literaturwissenschaft, Bd.1'de 224.

24. Satır numaraları H. Otten, StBoT 24'e göre.

- I 9-IV 40 : Adım adım hükümdarlığı elde etmeyi konu alan özgeçmiş.

Tahta çıkışa kadarki olayların hikayesi:

II. Murşili devrindeki çocukluk yılları (I 9-18)

II. Muuattalli devrindeki gençlik çağı (I 22-36) ve bu süre zarfındaki gençlik icrââtı (I 61-III 35')

Urhi-Teşup devrindeki Hakm/piş(ša) beyliği (III 36'-54)

Urhi-Teşup ile anlaşmazlık ve yeğenin tahttan indirilmesi (III 54-IV 37) ve bununla ilgili olarak sunulan *müdafî* diyalog (III 72-79).

- IV 41-64 : Büyük krallık unvanına kadarki kariyerin özet halinde tekrarı; tahta çıkışla birlikte diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilerin çok genel tasviri ve idarî etkinlikler.
- IV 64-80 : İstar/Šauška kültüne bağışlar ve bununla ilgili diğer düzenlemeler.
- IV 81-85 : *Bağış ve atamalar ile ilgili vindikasyon hükmü.*
- IV 86-89 : Prologdaki (Šamuhalı) İstar/Šauška'ya özel saygı talebinin yinelenildiği epilog.

III. Hattuşili bu belgede okuyucuya belirli bir süre içindeki yaşam öyküsünü aktarmaktadır. Ancak burada, olayların özellikle seçildiği gözleniyor; hemen hepsi ancak (Šamuhalı) tanrıça İstar/Šauška'nın yardımlarıyla gerçekleşebilmiş, başarılı bir kariyerin parçalarıdır. Gerek tanrıçanın anlatımında neredeyse müellif kral kadar ön plana çıkarılması, gerekse hikayenin tahta çıkışa kadar sınırlı tutulması²⁵, III. Hattuşili Büyük Metni'nin tam bir otobiyografi niteliği taşıyan Alalaḫ kralı İdrimi'nin heykel yazıtından²⁶ ayrılan en önemli özellikleridir. İkinci anılan eserde özet ha-

25. III. Hattuşili Büyük Metni'nin, kralın tahta çıkışından ne kadar zaman sonra yazıldığı problemi (H. Cancik, Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung, 41-42) dikkate alınmasa da, esas tarihî tema cülusa kadar olan zamandır. Çünkü, Urhi-Teşup'un bertaraf edilmesinden sonraki olaylar son derece yüzeysel anılmıştır (IV 32-37, 50-64).

26. En son metin çalışması toplu bibliyografya ile beraber M. Dietrich-O.Loretz, UF 13 (1981) 201-269.

lindeki olaylar çoğunlukla profan anlatılmış²⁷, zaman dilimi de görünüşe göre İdrimi'nin yönetim yılları sonlarına kadar uzun tutulmuştur. Böyle bir mukayese sonucunda, sakral öğeleri ağır basan III. Hattuşili Büyük Metni'nin gerçek anlamda bir otobiyografi olup olamayacağı sorusu ortaya atılabilir²⁸.

Belgenin en önemli vakası, III. Hattuşili'nin de kariyerinde ulaştığı son hedef olan hitit tahtına çıkışıdır. Ancak bunda yasal bir prosedür izlenmemiş, meşru kral Urhi-Teşup'un bertarafıyla taht gaspedilmiştir. III. Hattuşili'nin bu cürümünü hem o zamanki kamuoyu hem de gelecekteki kuşaklara haklı gösterme çabasına girmesi beklenecektir ki, o da bunu önümüzdeki belgede gereğince yapmıştır²⁹. Metin titiz bir üslupla, diplomatik şekilde formüle edilmiştir ve bu nedenle hiç de abartılmadan bir politik propaganda şaheseri gözüyle bakılabilir³⁰. Anlatımda geniş yer tutan taht mücadelesi hikayesine serpiştirilen müdafî ifâde ve açıklamalardan, tarihsel zeminde somut neden olabileceklere rastlıyoruz; ancak bunların tek taraflı aktarıldığı ve böylece manipülasyonlara uğrayabileceği gerçeği de unutulmamalıdır³¹: III. Hattuşili, yeğeni Urhi-Teşup'un taht varisliğini kabul etmekte, ancak onun II. Muḫattalli'nin sadece ikinci dereceden oğlu olduğunu eklemekten de geri kalmamaktadır (III 40'-41')³². Urhi-Teşup'un kral olduktan sonra amcasına karşı takındığı kıskanç tutum ve ondan ülkeleri ile uyruklarını alması ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır (54-59). Ağabeyinin anısına saygısı yüzünden Hattuşili bu duruma ye-

-
27. İdrimi Yazıtı'nda dinsel öge ve motifler sınırlı biçimde yer almaktadır: Teşup, Hepat ve Alalahlı Şauška'nın "sahip tanrılar" olarak tanıtımı; bunlardan sonuncusu aynı zamanda İdrimi'nin şahsî tanrısıdır (st.2); gelecekle ilgili fal icrââtı ve Teşup'un İdrimi'ye yönelişi (28-30); libasyonlar ve bununla ilgili düzenlemeler (55-56, 89-91); tanrılara da havâle edilen lanetleme (92-98).
 28. İdrimi Yazıtı'nın Eski Yakın Doğu yazılı belgeleriyle karşılaştırılması münasebeti ile M. Dietrich-O. Loretz, UF 13, 248 ve dipnot 45, 255'de III. Hattuşili Büyük Metni'nin "otobiyografiliğine" karşı kesin tavrı alıyorlar. Ayrıca bk. H. Cancik, *Mythische und historische Wahrheit*, 65.
 29. Metnin propagandist ve müdafî karakteri hakkında bibliyografyayı H.G. Güterbock, *History, Historiography and Interpretation*, 30²⁴'de veriyor; buna ek G. Furlani, *Aegyptus 17 (1937)* 65-97 ve G. Schmid, *Zeitschrift für Religions-und Geistesgeschichte* 37, 1 vdd.
 30. H.G. Güterbock, *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft*, Bd.1'de 224; *History, Historiography and Interpretation*'da 30.
 31. Nitekim III. Hattuşili'nin taht gaspı, kendi öz oğlu IV. Tutḫaliya tarafından sıkça dile getirilmiştir: Şauškamuḫa Antlaşması öy.II 22; bk. C. Kühne-H. Otten, *StBoT 16 (1971)* 10 vd. ve bronzdan Kurunta Antlaşması öy.I 6-8, 14; bk. H. Otten, *StBoT Beiheft 1 (1988)* 10 vd. Böylece, sonuçta III. Hattuşili yine gaspı bir kraldır.
 32. Her ne kadar Urhi-Teşup'un bu durumu, Telipinu Fermanı'ndaki taht veraset düzenlenmesine uyuyorsa da, amcası ile mücadelesinde taraftar kaybetmesine sebebiyet verdiğinden önemli bir dezavantajı olmuştur, mesela krş. Şauškamuḫa Antlaşması öy.II 20-29; bk. C. Kühne-H. Otten, a.g.y.

di yıl boyunca³³ ses çıkarmamış (61-62) ve ancak son iki şehri Hapkišša ve Nerikka'nın da elinden alınmasıyla başkaldırmıştır (63-65). Bu isyanında bile hükümdara saygısızlık etmemiş ve savaş ilanını centilmence yapmıştır (66-72). Mücadeleden yenik çıkan Urhi-Tešup'a aşağılayıcı şekilde davranılmamış, ancak sonradan bazı politik oyunlara girişince kendisine sürgüne gönderme gibi daha ağır bir yaptırım uygulanmıştır (IV 29-36).

Politik savunmada sıkça dinsel araçlara da başvurulduğu izlenmekte. Bunda, hitit tahtındaki değişikliğin aslında ilahî bir karara geri gittiği ima edilmekte, tanrıça İstar/Šauška'nın III. Hattušili'ye kral olmasında her zaman teşvikçi ve yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Böylece, gasıplık durumu sakral platformda da tanrıça aracılığıyla meşrulaştırılmaya çalışılmıştır: İstar/Šauška daha önceden Hattušili'ye krallığı söz vermiş (IV 7-8) ve Urhi-Tešup'un altedilmesinde etkin rol oynamıştır (8-26). Büyük kralığa kadarki kariyerde tanrıçanın takdir ve teşviki de yinelenerek söylenmektedir (39-43, 47-49, 64-66).

III. Hattušili Büyük Metni'nin apolojik yönden en göze çarpan bölümü ise III 72-79'daki savunma diyalogudur ve bu H. Otten'e göre belgenin "müdafaanâme" şeklinde vasıflandırılması lehinde bir delil oluşturmaktadır³⁴. İçerdiği müdafî öğelere rağmen metin için bütünüyle resmî apoloji karakteri, hem belgenin genel kompozisyonu hem de sarayda bir makama ya da topluluğa yönelmemesi nedeniyle düşünülemez³⁵. Savunmanın bir parçası özelliğiyle "politik propaganda"da formal karakter değil, sadece metnin arkasındaki "mental motivasyon" olduğundan III. Hattušili belgesinin adlandırılması için esas alınamaz. Hitit yazın ürünleri arasında, kralî apoloji geleneği sezinlese de buna ait bellibaşlı bir edebî türün varlığını kanıtlayacak örneğe sahip değiliz³⁶. Gerek metnimize, gerekse Telipinu Feremanı'na serpiştirilmiş müdafî ifadeler, her iki gasıp

33. III. Hattušili Büyük Metni'ndeki tek zaman verisi "yedi yıl" sembolik bir değeri gösterdiğinden Urhi-Tešup'un saltanat süresi konusunda kesin bir bilgi yoktur. En küçük kardeş motifi ve yerel tanrıça İstar-Šauška'nın (Alalah ve Şamuhalı) sahibeliği yanında "yedi yıl" verisi de III. Hattušili Büyük Metni ile İdrimi heykel yazıtı arasındaki benzer öğelerdendir. İdrimi yazıtındaki sık geçen sembolik "yedi(nci) yıl" için bk. M. Dietrich-O. Loretz, UF 13, 214 ve ibid.

34. StBoT 24, 23.

35. Değişik gerekçelerle apoloji için diğer olumsuz görüşler: H. Cancik, *Mythische und historische Wahrheit*, 65; *Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung*, 41, 42 ve A. Kempinski, IEF 31 (1981) 247.

36. Hitit "apoloji" örnekleri şimdiye değin sadece metin bölümleri şeklinde belgeniyor. Eski Hitit Devri dokümanlarından Telipinu Feremanı'nı (ve sadece küçük fragman halindeki KBo III 45/KBo XXII 7)da "politik apoloji" karakterinde görmek isteyen H.A. Hoffner (*Unity and Diversity*'de 51 vdd.; OrNS 49, 332) böyle bir gelenek gibi edebî formun varlığını da imkânsız addetmiyor; bk. ilk anılan yerde s.50.

kralın kendilerine göre makul nedenlerle seleflerine karşı giriştikleri eylemin haklılığını vurgulamakta, asla bir suçlu savunması seviyesine düşmemektedir. Telipinu ile III. Hattuşili'nin sözde "meşru konumları" ile ilgili bellibaşlı ve resmî birer apoloji kaleme aldırılmaları da, suçluluk pozisyonunu gündeme getirip tartışma konusu yapacağından, kanımızca iç politika yönünden pek akıllıca bir davranış olmazdı. Son olarak, H.M. Wolf tarafından metnimizin apolojik karakteri fikri lehine sunulan III. Hattuşili Büyük Metni ile Tevrat'ın I Samuel 15-II Samuel 8 bölümü karşılaştırmasının literatürde ihtiyatla karşılandığını ve her ikisi arasında formal bir bağlantının ispatlanamayacağını belirtildiğini de ekleyelim³⁷.

III. Hattuşili Büyük Metni'nin sonuç paragraflarında İstar/Šauška kültüne yapılan atama ve bağışlar dökümünün verilmesi ve bunu bir vindikasyon bölümünün izlemesi, metne administratif görüntü kazandırmaktadır. Ancak bu, onu formal bir "vakfiye" şeklinde idarî belgeler kategorisine dahil etmek için yeterli değildir³⁸. Çünkü, atama-ımtiyaz-bağış ve buna ilişkin hüküm bölümü, tüm metinde diğer konulara göre çok az yer kaplamakta³⁹, doküman da, bağış-ımtiyaz maddelerinin ayrıntılı verilmesi yanında tanıklar ile tanrılar listesinin eklendiği ve bazen kral mührünün de bulunduğu bağış ve diğer benzeri idarî metinlerden kompozisyon olarak kesinlikle ayrılmaktadır⁴⁰. Düzenleme bölümünün kısalığı ve basitliği tabii ki metnin "fermanlık" gibi bir özelliği ile de bağdaşmaz⁴¹.

III. Hattuşili'nin, belgesinde kesin bir kronolojik tasvir amaçlamadığı ve anlatımda bazı tekrarların yapıldığı saptayışı ile H. Otten, A. Kammenhuber'in metni hitit annalistliğine dahil etme fikrine karşı çıkmıştır⁴². H. Cancik'in, bu metine İstar/Šauška için I 39-60'da bir duanın eklendiği izlenimi de⁴³ kanımızca şüphe götürür. Belge tümüyle tanrıçaya değil, prologda da belirtildiği gibi, ilk planda insanoğluna (DUMU.NAM.LÚ.ULÚ^{III}, metin varyantı *humanza* "herkes") yöneliktir. III. Hattuşili, tanrıçaya sadece çok kısa olmak üzere I 50-51 ve IV 76-77'de doğrudan seslenmekte, bunlardan ilkinde de zaten tanrıçaya retorik bir soru (*UL ēšta* "(öyle) değil miydi?") yönelterek, anlatılan hususların

37. Bk. H.A. Hoffner, *Unity and Diversity*'de 50; çok daha septik M. Tsevat, *JBL* 87 (1968) 458 vd.

38. Ayrıca krş. A. Kempinski'nin *IEJ* 31, 247'deki H. Cancik'in metnimizi "vakfiye" vasıflandırmasına karşı belirttiği kuşku.

39. Krş. E. von Schuler, *FsNeumann*, 389. Bu tür maddelerin metin içinde sadece kısa birer haber/rapor niteliği taşıdığını düşünüyoruz. Nitekim İllujanka Efsanesi'nin metin sonunda da kral tarafından yapılan bir bağış ve bunun yazılı belgesi hatırlatılıyor; G. Beckman, *JANES* 14 (1982) 17 ve 20 (§§ 34"-35").

40. Krş. değişik çağlardan bağış belgeleri CTH nr.221-223 ve diğer imtiyaz belgeleri CTH nr.224-225; ayrıca bk. aşağıda dipnot 54 ve 57-59.

41. Krş. H.A. Hoffner, *OrNS* 49, 315.

42. *StBoT* 24, 3 (ayrıca bk. s.11, 13, 15 ve 19'daki notlar).

43. *Mythische und historische Wahrheit*, 66 vdd.; bunu *Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung*, 44 vdd. tekrarlıyor.

doğruluğu konusunda onayını istemektedir⁴⁴. Bunun da yer aldığı metin bölümü I 39-60'da İstar/Šauška'ya duaların değişmez öğelerinden ne bir istek, ne de bir şikayet bildirilmekte, ona yapılan övgüler de tamamen III. Hattuşili'nin lehine olan ve çıkarlarını kollayan özellik ile eylemlerini ilgilendirmektedir. Böylece, I 39-60'ın biçimsel bir dua karakteri gösterdiği söylenemez⁴⁵.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, III. Hattuşili Büyük Metni için getirilen tanımlama tekliflerinden hemen hepsinin dar anlamda ya da kısmen belge için uygun olmakla beraber, onu bunlardan salt birine göre isimlendirmenin, diğerlerinin göz ardı edilmesi anlamına geleceğini düşünüyoruz. O halde, metnin tüm yapısal ve içerik özelliklerini vurgulayan tek bir unvanla anılması konusunda yeni bir teklif getirilebilir mi? Bu hususta ipucu olabilecek en önemli veriyi müellifin prologdaki "İstar/Šauška'nın himaye ve teşviğini (*parā ḫandandatar*)⁴⁶ anlatmak istiyorum, insanoğlu onu duysun!" aretalojik cümlesinde buluyoruz. Bunun ile okuyucuya metnin asıl gayesinin belli edildiği, yani temanın İstar/Šauška olduğu, anlamda tanrıçanın III. Hattuşili'den az olmamak üzere başrolde görülmesi-

-
44. Diğer üçüncü bir metin yeri IV 64-66'daki geçmiş zamanlı fiiler *datta* ve *tittanut*, 2. gibi 3. tekil şahısı da gösterebileceğinden, orada tanrıçaya doğrudan bir hitap olup olmadığı kesinlikle söylenemez. Belgede kısa pasajlar halinde, sadece İstar/Šauška'ya değil, bilakis değişik kişilere de seslenişlere yer verildiği III 12-13 (Puduhepa'ya) ve 76-77 (belirsiz bir muhatap şahsında okuyucuya)'de izleniyor.
45. G. Schmid de, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 37, 10 vd. söz konusu bölümün dua nitelendirilmesine üslup özellikleri nedeniyle karşı çıkararak bunu daha çok "ikrar ve itiraf" şeklinde yorumluyor; ancak ona göre, doğrudan tanrıçaya yönelen I 50 duadır.
46. Özellikle III. Hattuşili Büyük Metni'nde sıkça kullanılan *parā ḫanda(nda)tar*'i literatürdeki yaygın karşılığı "(ilahî) adalet, ihtimamlı davranış"a karşılık, G. Neumann'ın IF 90, 289-290'daki açıklamalarını dikkate alarak böyle anlamlandırmak istiyoruz. Bu terimi oluşturan elemanlardan *ḫandandai*-yi G. Neumann filolojik bakımdan tatmin edici bir şekilde "devamlı sevk ve idare etmek" ile tercüme ediyor; *parā* "ileri(ye)" preverbi ile bu "ileriye sevk etmek, ilerletmek" anlamına gelmektedir ki buna, tanrının bir insana yönelik eylemi olarak en iyi "himaye ve teşvik etmek" karşılığı uymaktadır. Böylece soyut yapım *parā ḫandandatar* "(tanrısal) himaye ve teşvik" metnin ana konusu "Hattuşili'nin başarılı kariyeri" ile iyi uyumaktadır. Buna göre, Papanikri Rituali KBo V 1 I 43'deki datif-lokatif form *parā ḫandanni* de "(tanrısal) dürtü, teşvikte" şeklinde anlaşılabilir ki, ordaki konteks buna karşı değildir. III. Hattuşili Büyük Metni I 45'de, garip bir şekilde ve tüm metinde sadece bir kere olmak üzere, *ḫandandatar* kelimesinden önce anlamsal değere haiz *parā* preverbi kullanılmamakta, burası için duplikat B nüshası I 38'de yine *parā*'sız bir NİG.SI.SÁ-*tar* "adalet" vermektedir. Oradaki metin konteksine göre Hattuşili'nin hastalık durumu ile "(tanrısal) adalet" kavramını ilişkiye getirmek de güçter (krş. G. Neumann, a.g.y. 290). Bu nedenle yukarıdaki her iki kullanımın, ancak özellikle NİG.SI.SÁ-*tar*'ın, öndeki örnek nüshadaki yazım hatası, yani *parā*'nın unutulmasından kaynaklanan yanlış bir geç yazıcı yorumu olduğunu sanıyoruz. Eğer bu hata daha ilk (orjinal) nüshada yapıldıysa, önümüzdeki tüm yeni kopyalarda tekrarlanması mümkündür.

le desteklenmektedir ve gerçekten de orada tanrıçanın başlıca işlevi, III. Hattuşili'yi daha küçüklüğünden başlayarak koruma ve yönlendirme şeklinde sunulmuştur. Belgede bu tür etkinlikler bazen, himayeye alıp hastalıktan kurtarma (I 13-17, 44-45), mahkeme aleyhtarları ve hasımlara karşı koruma (I 36-43, 50-59, III 15-16, 20, IV 7-26, 43-45), askerî-politik başarılar sağlamaya yardım (I 66-67, 70, II 24, 37-38, 64), idarî etkinliklerde destek (II 66), mutlu bir aile ile yuva kurmaya sebep ve yardımcı olma (III 1-4, 6-8) gibi vurgulanarak belirtildiği gibi, çoğu kez genelleştirilerek de işaret ediliyor: Benimseme ve teveccüh gösterme (I 28-29, 31, 66-67, II 45, 75, III 54-55, IV 60), teşvik etme ve ilerletme (I 21, IV 39-43), gözetme (I 46) ve şereflendirme (II 30). Ancak İstar/Šauška'nın III. Hattuşili'ye en büyük lütfü kuşkusuz, yeğeniyle giriştiği mücadelede ondan yana tavır koyarak hitit büyük krallığı makamına ulaşmasını sağlamasıdır (IV 7-26, 42-43, 47-49, 64-66). Hitit kralları arasında, III. Hattuşili gibi belli bir tanrı tarafından böylesine gözde tutulan başkasının belgelenmediği gözlemi herhalde yanlış olmayacaktır⁴⁷. Ana hedefine ulaşmış kişi sıfatıyla III. Hattuşili'nin de tüm bunlara karşılık İstar/Šauška'ya doğal olarak minnettarlık duygusu beslemesi ve bunu çeşitli vesilelerle dile getirmesi beklenir. Nitekim önümüzdeki metnin böyle bir amaca yaradığı her haliyle bellidir. Çünkü bu, bütünüyle kralın tanrıçaya olan müteşekkirliliğini belirten ifadeler içermektedir. İstar/Šauška hep sahabe sıfatıyla (GAŠAN) anılmakta ve hatta IV 74'de III. Hattuşili'nin kişisel tanrısı olarak tanıtılmaktadır. Her ne kadar tamamı III. Hattuşili'nin çıkarları doğrultusunda olsa da, tanrıçanın eylem ve özelliklerinden de övgüyle bahsedildiği sıkça izleniyor (I 5, 20, 44-45, II 45, III 8, IV 17, 18-19, 23-24, 37-39, 60, 64-66). Tanrıçaya müteşekkirlilik ve bağlılığın sadece bu metindeki gibi kuru sözlerle sınırlı kalmayıp, kült alanında bazı eylemlerle de gösterildiğini biliyoruz: III. Hattuşili'nin daha gençken, rahip sıfatıyla İstar/Šauška'ya libasyon yaptığı (I 18-19), Mısır ülkesinden dönüşte Lağazantija şehrine kurban sunmaya giderek tanrıçayı kutladığı (II 79-82), eviyle birlikte tanrıçanın hizmetine girdiği (III 5-6) III. Hattuşili Büyük Metni'nde bildirilmektedir. Yine orada, kazanılan zaferlerden sonra tanrıça için anıtlar yapılması (II 25, 44), huzuruna süslenmiş silah yerleştirilmesi (II 46-47) ya da gençlik kahramanlıkları ile ilgili özel bir tabletin konulması vaadi (I 73-74) gibi armağan türündeki müteşekkirlilik belirtilerini de görmekteyiz. Ancak maddî fedakârlıklar özellikle İstar/Šauška kültürüne yapıldığı bildirilen bağışlarla doruk noktasına çıkıyor. III. Hattuşili'nin bertaraf edilen politik hasımları Sipaziti ve Arma-Tarhunta'nın mülkleri tanrıçaya devredildiği gibi (IV 37-39, 66-71), son anılan kişiye ait yerlerde İstar/Šauška kültü kurulması ile ilgili düzenleme ve atamalar yapılmıştır -ki bunlar arasında prens Tuthaliya'nın babası gibi tanrı hizmetine sokulması da vardır (IV 71-80). İstar/Šauška kültürünün mal, mülk ve kralî personelinin dokunulmazlığı ile bunlara ilişkin imtiyazları kısaca kurala bağlayan

47. Krş. H.A. Hoffner, OrNS 49, 316.

bölümden (IV 81-85) sonra III. Hattuşili Büyük Metni, kral çiftinin gelecekteki nesillerini diğer tanrılar arasında Şamuhalı tanrıçaya özel bir saygı göstermeye davet etmesiyle (IV 86-89) bitmektedir. Aynı istek daha I 6-8'de de dile getirilmiştir⁴⁸. Belgenin en can alıcı bölümleri, yani hem prolog hem de epiloğunda, İstar/Şauška'yı ilgilendiren bu önemli noktayı vurgulaması ve anlatımın da baştan sona tanrıçanın ihsani-Hattuşili'nin buna mukabelesi kompozisyonunda seyretmesi onun, hitit kralının maddî-manevî müteşekkîrlik jestlerinin dökümünü de sunan, "İstar/Şauška için teşekkürnâme" şeklinde addedilmesini mümkün kılmaktadır. "Teşekkürnâme" metin için tamamen formal bir nitelemedir; bunun arkasında aslında düşünce olarak politik propagandanın bulunduğu gerçeği bu yargı için tehlike oluşturmamaktadır. Belge her ne kadar tamamıyla tanrıçanın şahsına yönelmiyorsa da, onunla doğrudan ilişkisi arkeolojik bir bulgu ile de destekleniyor. Nitekim H. Otten'in işaret ettiği gibi⁴⁹, metin nüshaları Büyük Tapınak'ta depolanmıştır.

Sadece hitit değil, tüm Eski Önasya yazıcılığında "teşekkürnâme" gibi bir gelenek varlığının ispatı ve bunun edebî bir tür olarak kabulü için elimizde somut bir kanıt bulunmamaktadır⁵⁰. Ancak burada III. Hattuşili'nin çok özel durumu söz konusu olduğundan bir gelenek koşulunun aranması da gerekli değildir. Bu kişisel husus, yine III. Hattuşili tarafından yazdırılmış diğer bir metin KBo IV 12'de de⁵¹ işlenmektedir. Belge içerikçe Büyük Metin'e paralellik gösterdiğinden A. Götze'nin çalışmasında onunla beraber incelenmiştir⁵². Buradaki anlatımın hikaye bölümü Büyük Metin'deki gibi III. Hattuşili'nin babası zamanındaki hastalığı ile başlamaktadır. Ancak orada, küçük çocuğun bakım için devrin büyük yazıcısı Mittannamuşa'ya devredildiği ve onun tarafından sağlığına kavuşturulduğu bildirildiğinden, III. Hattuşili'nin belki de hayatını Büyük Metin'deki gibi ilahî koruyucusu İstar/Şauška'ya değil, bilakis dünyevî hamisi Mittannamuşa'ya borçlu olduğu kesindir. Bu nedenle büyük yazıcı, II. Murşili ve II. Muattalli'nin lütuflarını gördüğü gibi, III. Hattuşili tarafından da daha selefleri zamanından başlayarak onurlandırılmıştır. KBo IV 12'nin arkayüzünde, Mittannamuşa'nın dört oğlunun III. Hattuşili-

48. Bu istek nedeniyle G. Schmid, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 33, 198'de Büyük Metin'de bir nevi "dinsel vasiyetnâmelik"de görmek istiyor. Ancak burada, hasta vasiyetteki I. Hattuşili'nin Politik Vasiyetnâmesi'nin aksine kişisel herhangi bir "son istek" söz konusu değildir.

49. NHF (1964)'de 19.

50. Elbette hitit belgeleri dahilinde metin içine serpiştirilmiş pek çok kısmî "tanrıya teşekkür" örneği sayılabilir; G. Schmid, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 33, 196 vd. ve dipnot 5'de (diğer bibl. ile) II. Murşili'nin On Yıllık Annalleri'nde de "tanrıya teşekkür" özelliği görmek istiyor. H. Cancik, *Grundzüge der hethitischen und alttestamentlichen Geschichtsschreibung*, 41 ve 44'e göre III. Hattuşili Büyük Metni I 39-60'da bir "teşekkür ilâhisi" içermektedir.

51. CTH nr. 87 "Décret royal en faveur de Mittannamuşa".

52. Hatt, 40 vdd.

li-Puduḥepa kral çiftine olan gözdeliği vurgulanmakta ve bu pozisyonları gelecek için de teminat altına alınmaktadır. Mittannamuua'nın, III. Ḥattušili'nin hükümdarlığını görüp göremediğini bilmiyoruz; kendisinin aktif görevli kimliğiyle belirlediği son belge, II. Muḫattalli'nin yenilediği Talmi-Sarruma antlaşmasıdır. Ancak büyük yazıcılık makamına daha II. Muḫattalli zamanında oğlu Purantamuua'nın atanması (KBo IV 12 öy.18-19) ve Urḫi-Tešup devrinde de Mittannamuua'nın hasta halde bulunması (a.g.y. öy.22), bu belgenin kaleme alındığından onun daha hayatta olma olasılığını azaltmaktadır. Bu durumda, III. Ḥattušili kral olduktan sonra ona karşı müteşekkirliliğini oğullarını himaye etme yoluyla göstermiş olmalıdır⁵³. KBo IV 2 kısmen korunmuştur; arkayüzdeki Mittannamuua'nın oğullarıyla ilgili çok genel hüküm ve tanrıların tanıklıklarının belirtildiği tek satır, onun bağış ya da benzeri idarî bir doküman olduğunu ispatlamaya yetmez⁵⁴. Diğer taraftan, o sıralar belki hayatta bulunmasa da, metnin ilk planda Mittannamuua'nın ilgisi ile kaleme alındığı, öy.11-12'de doğrudan ona yönelen cümleden anlaşılıyor⁵⁵. Böylece KBo IV 12'nin, eski büyük yazıcıyı gıyabında onurlandıran ve çocuklarını da huzurlarında ihya eden diğer bir "teşekkürnâme" olabileceği görüşündeyiz⁵⁶.

III. Ḥattušili'nin Büyük Metin ile içerikçe benzerliklere sahip diğer belgesi KBo VI 29+da⁵⁷ ise, onun çocukluğundan Urḫi-Tešup'un tahta çıkışına kadarki olaylar özetlenerek anlatılmakta, buna karşılık yeğenle girilen çatışma biraz daha ayrıntılı tasvir edilmektedir. İstar/Sauška'nın koruyucu ve teşvikçi pozisyonu da Büyük Metin'dekinden az olmamak üzere vurgulanmaktadır. Ancak iki doküman arasındaki en büyük fark, KBo VI 29+'un metin sonunda tamamen İstar/Šauška kültürünün idarî konularıyla ilgili belirleyici maddeleri kapsamasıdır⁵⁸. Büyük Metin'de IV

53. Aynı belgeye göre, aslında Ḥattušili daha Urḫi-Tešup zamanında büyük yazıcılığa Mittannamuua'nın oğullarından birisinin gelmesi için devreye girmiş ve UR.MAH.LÜ (Uluaziti)'nin bu makama atanmasını sağlamıştır (Vs.20-30).

54. III. Ḥattušili döneminden gerçek anlamda formal idarî belge örnekleri için bk. mesela bu kralın eski destekçisi Ura-Tarḫunta'ya tanıdığı tımar hizmeti ile angarya muafiyetini içeren KUB XXVI 58 ile ^{NAM}hekur pirya müessesesi ve bunun personeline yönelik benzer düzenlemeleri konu alan KBo VI 28+KUB XXVI 48 (bitiş paragrafındaki pekiştirme formülü, tanrılar listesi ve lanetleme ile) ve nihayet aşağıda KBo VI 29+.

55. Bu durum, sesleniş gıyapta da yapılabileceğinden Mittannamuua'nın o sıralar daha yaşadığı anlamına gelmemelidir. Büyük Metin'deki ikinci şahısa hitaplarının da (tanrıca İstar/Šauška ve kraliçe Puduḥepa'ya) kişilerin kesin mevcudiyet ve metne muhataplığını gerektirmediğini görüyoruz; krş. yukarı ve dipnot 44.

56. Bu kesin olmayan sonuç, metnin kayıp bölümlerinde herhangi bir idarî meselelerin ayrıntılı biçimde işlenmiş olması durumunda tatbiki değişecektir.

57. CTH nr. 85 "Documents relatifs au conflit avec Urḫi-Tešub". E. Laroche orada, A. Götze'nin Ḥattı, 44 vdd. çalışmasına göre daha genişleyen metin kompleksini veriyor; buna ek olarak H. Otten-C. Rüster, ZA 62 (1972) 230 ve ZA 63 (1973) 84-85.

58. Metnin bu bölümü A. Götze'nin NBr, 46 vdd. tamamlayıcı çalışmasında yer alıyor.

81-85'e sıkıştırılan bu tür hususlar, KBo VI 29+'da en azından yedi paragraf tutmakta ve bu da belgenin daha çok administratif karakterine uymaktadır. Bu nedenle KBo VI 29+ tür olarak, belirli tanrı ve kişiyi ilgilendiren Büyük Metin ile KBo IV 12'den ayrı tutulacaktır⁵⁹.

Sonuç olarak, aşağıda şu kanaatimizi dile getirmek istiyoruz: III. Hattuşili, sağlık ve başarılarını borçlu olduğu kişilere minnettarlık duygusu ve mukabelelerini, kendi propagandist emellerinin de yansıtıldığı "teşekkürnâme" şeklinde görmek istediğimiz bazı yazılı belgeler aracılığıyla ebedileştirmiştir. Bu şahıslar, İstar/Sauska gibi ilahî alandan, ancak Mitannamuya gibi dünyevî mekândan da seçilmiştir. III. Hattuşili'nin özellikle yeğeni ile giriştiği taht kavgası sırasında kendisine destek veren kişilere⁶⁰ hak ve imtiyazlar tanınması beklenir. Bunların ve Büyük Metin'den tanıdığımız İstar/Sauska kültürüne yapılan bağış ile atamaların onaylandığı resmî belgeler, yine aynı metinde kısaca haber verilen gençlik kahramanlıkları tableti, süslenmiş silah ile çeşitli anıtlar gibi İstar/Sauska'ya yönelik cismî armağanların bellibaşlı birer arkeolojik buluntu olarak gün ışığına çıkmaları; bunlar yanında, Büyük Metin ve KBo IV 12 karakterinde belgelere yenilerinin katılması da mümkündür.

Yazar, daha geniş kitleye hitap için düşünülen bu çalışmada çarpıcı bir buluş ya da çok önemli bir sonuç sunulmadığının bilincindedir. Ancak okuyucu ona, M.Ö. 2. Bin Anadolu'su hitit yazılı belgelerinin tanımlanmalarının ne denli değişken ve her zaman için yeni tekliflere açık olduğunu göstermesi bakımından bir deneme gözüyle bakabilir.

SUMMARY

This study has primarily pointed out the problems of designation and classification of Hittite documents. The technical assistance of the Hittite scribes with regard to that is very limited, consisting of short information in the colophons of the tablets, in catalog-, and in so-called 'small-tag' tablets with bibliographic entries. The different viewpoints of the today's text interpreters moreover cause a certain dissension too; onsequently a single Hittite text is found in specialized literature having several titles.

Concerning this matter, the "Great Text of Hattuşili III" could be set forward as a good example, as it is well known one among the most im-

-
59. G. Schmid, *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* 37, 3'de Büyük Metin ile KBo VI 29+ arasındaki böyle bir farka haklı şekilde parmak basıyor. Diğer taraftan, KBo VI 29+'un öteki administratif belgeler KBo VI 28+, KUB XXVI 43 (Sahuruñu) ve KUB XXVI 58'e gösterdiği bazı düzenleme maddelerine ilişkin yakın benzerlikler için bk. A. Götze, *NBR*, 54 vd.
60. Örneğin Büyük Metin ve KBo VI 29+'da ismen anılmayan destekçiler, ancak Sauskamua Antlaşması'nda taraftarlığı özellikle vurgulanan Şeşa-Nehri ülkesi kralı Mašturi gibi.

portant works of Hittite historiography. The document has been exhaustingly explored by many scholars so far and designated differently such as "autobiography", "apology", or partially "aretalogy" and "deed of donation." All these conform to the character of the document, or they are at least contained in the text; however it seems not to be quite objective to designate it by just one of those terms.

Although the text mainly narrates the brilliant career of Ḫattušili III until his accession to the Hittite throne, its essential point is in fact the goddess İstar/Šauška of the city Šamuḫa and her protection for Ḫattušili III since she is often mentioned just as is the author himself, and her honorableness is emphatically accentuated both in the prologue and epilogue -the decisive parts of the document-. Because the narration of the "Great Text of Ḫattušili III" thoroughly goes in a composition of "favour goddess' to her protégé-and morally as well as materially reciprocations of Ḫattušili III as a sign of his gratitude to the patron deity," it would be reasonable to consider this document a "deed of thanksgiving for İstar/Šauška". This designation can merely indicate the formal character of the text, in which the mental motivation was surely political propaganda. It is obvious, that Ḫattušili III thereby also tried on sacral basis to legitimate his usurpation of the throne.

Another thanksgiving-text of this king, but respecting a human being, could be KBo IV 12. It is dedicated to chief scribe Mittannamuwa, who had once cared of young Ḫattušili and saved him from an illness.

On the philological level, the Hittite term *parā ḫanda(nda)tar* is put up for discussion (fn.46), which often occurs in the "Great Text of Ḫattušili III" and is usually translated in the literature as "divine justice". The meanings "(divine) encouragement, promotion and protection" are rather preferred here.